

Gerd Wiegel¹

***Alternative für Deutschland:* Ett årtionde av radikalisering på högerkanten**

Links International Journal of Socialist Renewal, 11 februari 2023

(först publicerad av [Rosa-Luxemburg-Stiftung](#))

Uppgången för *Alternative für Deutschland* (AfD), det högerpopulistiska partiet i Tyskland, saknar motstycke i landets politik. I valet hösten 2021 fick AfD 10,3 procent av rösterna och säkrade för andra gången sedan 2017 (då man fick 12,6 procent) plats i Förbundsdagen, det federala parlamentet. På mindre än ett årtionde har AfD lyckats förankra sig på alla parlamentariska nivåer och uppnått status som ett av de största partierna i östra Tyskland. De senaste opinionsmätningarna anger att det är det mest populära partiet i Sachsen och Thüringen, där man noterar över 30 procent.

Trots att partiet hela tiden radikaliserats i riktning mot extremhögern har man lyckats etablera sig i det politiska systemet i Tyskland och skaffat sig en central ställning inom den radikala högern i landet. Tack vare partiets parlamentariska status kan dess *Desiderius Erasmus Stiftung* (DES), om det bli godkänt, hoppas på generös offentlig finansiering och därmed bli den viktigaste tankesmedjan inom den internationella extremhögern.

Modernisering av extremhögern

När AfD grundades i februari 2013 innebar det slutet på ett speciellt tillstånd i det politiska landskapet i Tyskland, som särskilde det från de flesta av grannländerna. Sedan 1990-talet har partier som representerar en moderniserad version av den radikala högern ökat i stöd och inflytande i oräkneliga andra länder inom EU. Men i Tyskland företräddes extremhögern bara av (det lilla) Nationaldemokratiska partiet (NPD) och stundtals av *Republikaner* och Tyska folkunionen (DVU) – inget av dem utan något reellt politiskt inflytande.

Länge var politiska partier inom extremhögern i Tyskland tvungna att ange sitt förhållande till Nazitiden. Det innebar ett oöverstigligt hinder för alla varaktiga framgångar för partier till höger om det konservativa etablissemanget. Medan extremhögern noterade framgångar i Österrike och Frankrike med Frihetspartiet (FPÖ) och Front national (FN) redan i början av 1980-talet, och extremhögern gick framåt även i länder som Italien, Belgien, Nederländerna och Danmark, under 1990-talet, rådde däremot ett skenbart lugn i Tyskland fram till 2013.

Orsaken till lugnet var inte bristen på efterfrågan på extremhöger, utan snarare dåligt utbud, vilket oräkneliga sociologiska studier visat sedan 1980-talet. *Deutsche Zustände*, en långsiktig studie som genomfördes av Wilhelm Heitmeyer och andra mellan 2001 och 2011, visade att stöd för ett parti till höger om kristdemokraterna (CDU) faktiskt existerade: delar av befolk-

---

¹ Gerd Wiegel är statsvetare och parlamentarisk rådgivare åt *Die Linke* i frågor som rör extremhögern och antifascism.

ningen höll i stort med om typiska inslag i den radikala högerens ideologi, även om de inte hade någon representation på den politiska scenen.

Det var detta vakuum som AfD kunde fylla 2013. Dess framgångar har att göra med att man till att börja med fokuserade på ämnen, och leddes av personer, som inte direkt kunde kopplas till den traditionella radikala högeren – även om denna utgjorde en del av AfD från allra första början.

Ett antal sociologiska studier på senare år har pekat på att nyliberalism, att europeiska samhällen destabiliserats genom att välfärdsstaten krympt eller eliminerats och en dragning till auktoritära politiska tankegångar, tagit sig uttryck i uppgången för högerpopulism. Därmed var det ingen tillfällighet att AfD bildades under en krisperiod då nyliberalismen såg ut att vara på väg att förlora sin hegemoni.

Finanskrisen 2009-09, tillsammans med destabiliseringen av eurozonen efter den ekonomiska krisen i Grekland 2013, gav utrymme för AfD:s uppkomst och framgångar. Då betecknade ett antal bedömare dess politik som ”liberal-nationalistisk”. Radikala marknadsvänliga ekonomer kring partiets förste ordförande, Bernd Lucke, hade insett misslyckandet för regeringen Merkels stöd till euron och hanteringen av den grekiska krisen, vilket skulle utgöra grunden för bildandet av AfD.

Mot bakgrund av växande kritik både mot euron och EU som sådant, kunde Lucke, Joachim Starbatty och förre ordföranden för tyska industriförbunds (BDI), Hans-Olaf Henkel, samla medelklassväljare missnöjda med Fridemokraterna (FDP) och CDU och öppna för en marknadsvänlig radikalism med botten i nationalistiska värderingar. Även om tiden var knapp för att partiet redan i valet hösten 2013 skulle kunna komma in i parlamentet missade man ändå bara med en hårsmån femprocentsgränsen och fick 4,7 procent av rösterna.

Från liberal-nationalister till etniska nationalister

Namn som Alexander Gauland och Beatrix von Storch, som ingick i den centrala kretsen av ledare från första början, svarade för partiets fortsatta radikaliserings: Gauland genom en politik baserad på etno-nationalism och von Storch för kulturkrig fokuserat på anti-feminism, könsfrågor, demografi och ”hudflängande” av protestgenerationen från 1968. Partiets första steg präglades också av den populistiska yttersta högeren med ledande namn som Björn Höcke och André Poggenburg.

Liberal-nationalisterna kring Lucke ledde AfD i bara cirka två år, men därefter skulle partiets nya fokus på flyktingar och migration bebåda en mer uttalad radikaliserings av extremhöger karaktär. AfD hade redan från början varit kritiskt till migration. Medan kretsen runt Lucke talade för en funktionell, selektiv migrationspolitik i kapitalets intresse skulle det höjas alltmer högljudda röster från högerpopulisterna, med Höcke som främste talesperson, för motstånd mot migration av etniska skäl.

Den uppfattningen hittade en viktig jordmån i de höga flyktingnivåerna till Tyskland och Europa sommaren 2015. De mest nationalistiska delarna bland partiets grundare samlades snabbt kring rasistiskt avståndstagande från migranter från vad de betecknade som ”främmande kulturer” – och därmed flyktingar över huvud taget.

Denna högervändning skulle få sitt organisatoriska uttryck genom att Bernd Lucke 2015 avpolletterades och ersattes med Frauke Petry. Vid ungefär samma tidpunkt, mars 2015, bilades den interna strömning kallad *Der Flügel* [Vingen], som blev en plattform för högerpopulisterna. Detta välorganiserade nätverk skaffade sig omedelbart inflytande i partiet. Såväl Petry som hennes efterträdare Jörg Meuthen var beroende av deras stöd, i varje fall tidvis, vilket öppnade för att högerpopulisterna skulle bli den mest inflytelserika och starkaste grupperingen i partiet.

Den rollen skulle intas av AfD:s mest kända namn vid den tiden: Alexander Galant. Som ledare för *Der Flügel* höll denne man, sedan länge CDU-medlem, högerpopulisterna under sina vingars beskydd, först i Brandenburg och sedan på federal nivå, där han installerade sig 2017.

En ytterligare radikaliserings högerut av AfD skedde under en period då auktoritära rörelser med kopplingar till rasism och konspirationstänkande började få vind i seglen runt om i världen. Dessutom åtföljdes finanskrisen i Europa av en sk ”flyktingkris”, dvs populistiska teman som ”*Volk*” (folket i en nation), ”nation” och ”hemland” vann ökad genklang,

I val fick AfD sitt genombrott i delstater som Sachsen, Brandenburg och Thüringen under ledning av högerpopulister som Frauke Petry, Alexander Gauland och Björn Höcke. I de delstaterna uppnådde man sina bästa valresultat, mellan 9,7 och 12,2 procent, på teman som senare skulle säkra ytterligare framgångar för partiet: hat- och förtalskampanjer mot flyktingar och populistiska attacker mot de sk ”eliterna” inom politik och kultur.

Extremismen normaliserad

Det stora antal flyktingar som anlant till Tyskland från 2015, samt de stämningar av auktoritärt tänkande och konkurrens som präglat nyliberalismen sedan slutet av 1990-talet skulle avsevärt stärka högerpopulismen inom AfD. Partiets växande framgångar berodde på dess förmåga att omvandla missnöjet med en nyliberalism grundad på individualism och global konkurrens till stöd för rasistisk exkludering av flyktingar och missnöje med förmenta eller verkliga ”globala eliter”.

Uppgången, som gick hand i hand med partiets ökade radikaliserings hämtade kraft ur det globala uppsvinget för högerauktoriära rörelser: från Brexit till valet av Donald Trump, från framgångarna för nationalistpartiet i Polen till utvecklingen i Ungern, Brasilien, Indien eller Ryssland – den radikala högern inom AfD ser sig som en del av en världsomspännande process.

Stärkta av dessa framgångar drev de populistiska krafterna i partiet på för full radikaliserings högerut och betecknade sig själva, för att tala med Björn Höcke, som Tysklands ”sista möjlighet att utvecklas” innan extremhögern skulle tvingas gå ut i inbördeskrig.

Flirtandet med nationalistiskt-revolutionära stämningar var det som gjorde att partiet – som förväntat och slutligen även framgångsrikt – 2017 tog sig in i Förbundsdagen². De 12,6 procent man fick i valet innebar inte att det eller grupper inom det skulle modifiera sina ståndpunkter eller att AfD skulle hålla sig till parlamentarismen.

I stället banade det väg för att normalisering av populistiskt häcklande, konspiratorisk mytbildning och historierevisionism tog plats i parlamentets båda kammare. Denna spiral i radikaliserande riktning har tagit sig uttryck i aktiv anti-feminism, förnekande av klimatförändringen och – från 2020 – vänskapligt umgänge med pandemi-förnekare, i Tyskland kända som ”*Querdenker*” och som blivit en alltmer gäll röst i den allmänna debatten.

Under hela denna period har det emellertid rått oklarhet om hur AfD skulle omsätta sina ståndpunkter i praktisk politik. Och frågan står i centrum för de interna stridigheterna i partiet mellan de nationalist-populistiska och medelklasslägren. Ett tag slöt de senare upp bakom partiets vice ordförande Meuthen, som delade ledarskapet med Gauland.

Medan den populistiska extremhögern inom partiet, stärkt av krisen 2015, anser att den liberala demokratin snart kommer att gå under och förbereder sig på vad man kallar ett ”Dag X”-

² Förbundsdagen kallas det direkt folkvalda parlamentet i Tyskland

scenario drömmer den konservativa medelklass-strömningen om att få till ett politiskt skifte i Förbundsrepubliken tillsammans med det CDU, som de senaste åren gått klart åt höger.

Spiralen högerut

I en del avseenden är AfD offer för sina framgångar i och med att man nu inträtt i en nedåtgående spiral av radikaliserings till synes utan återvändo. Åtminstone sedan partikongressen 2022 i Riesa, som ledde till att Jörg Meuthen, ledaren för den konservativa flygeln och företrädaren för radikal marknadsvänlig politik, förlorade sin ställning. Partiet är nu helt i händerna på den högerpopulistiska flygeln under Björn Höcke. Det innebär att man slagit in på en väg av orubblig opposition mot systemet och siktar på varken mer eller mindre än en brytning med Förbundsrepublikens västliga liberala parlamentarism.

Hårdare debatter om migration och åtgärder mot pandemin har inspirerat till bildande av ett antal höger rörelser, framför allt i östra Tyskland, som ser AfD som ett parlamentariskt vapen innanför det politiska etablissemanget. Såväl *Pegida* ("Patriotiska européer mot islamiseringen av Väst"), en anti-islam och rasistisk rörelse, och *Querdenker* har gått ut i auktoritära medborgarprotester på gatan och visat på potentialen för en högerextrem massrörelse. Konspirationstänkande, hat mot "eliterna" inom politik och medier, fientlighet mot allt som kan betraktas som "utländskt" och önskan om auktoritärt ledarskap stämmer överens med AfD:s politiska inriktning när man mobiliserar sina styrkor till stöd för sådana stämningar.

Partiet har väckt stora förhoppningar bland sina anhängare genom att antyda att radikala och djupgående politiska förändringar är möjliga. Enligt det synsättet skulle passivitet vara det samma som att stå vid sidan av och titta på sönderfallet för Tyskland, "Väst" och den "vita rasen". Företrädare för AfD gör ingen hemlighet av att sådana förväntningar kräver kompromisslöst stöd. I ett tal i staden Gera den 3 oktober i fjol sade Björn Höcke således att tyska folket stod inför "ett historiskt avgörande" och måste bestämma sig ...

"... mellan ett 'regnbågsimperium', det globaliserade Väst ... och det traditionella Öst ... Detta 'Regnbågsimperium' med USA som drivande och Tyskland som sitt viktigaste brohuvud i Europa är precis vad som påskyndar förgörandet av nationen genom massinvandring och som förklarar krig mot man och kvinna. För den kraften finns inte längre något heligt: varken god smak, hårt arbete eller vårt stora historiska arv, inte ens våra barn."

I december avslöjades att Birgit Malsack-Winkemann, tidigare parlamentsledamot för AfD, ingått i "Reichsbürger"-gruppens planer på statskupp tillsammans med konspirationsteoretiker som förnekar Förbundsrepublikens legitimitet. Att Malsack-Winkemann tillhört den gruppen visar bara hur det går för instabila personer inriktade på att ta makten i egna händer och då förlorar kontakten med verkligheten.

Isolering och samröre

Ju mer AfD radikaliseras desto viktigare blir det att partiet hålls isolerat från alla andra politiskt starka formationer. Även om det än så länge inte finns några tecken på samarbete mellan CDU och AfD på federal nivå eller i parlamentet har CDU under sin nye ledare, Friedrich Merz, börjat plocka russin ur AfD:s kaka av traditionella spörsmål och försöker bryta dess monopol på flyktningmotstånd. Men den radikaliserings som pågår av AfD har gjort att säkerhetstjänsten, Federala kontoret till skydd av konstitutionen, satt det under observation, vilket omöjliggör alla former av formellt samarbete.

På lokal- och delstatsnivå ser det däremot annorlunda ut. I synnerhet i delstaterna i öst kan försök till närmande mellan AfD och CDU observeras i form av samordnat taktiskt röstande samt samarbete i parlamentsutskott eller i sinsemellan överlappande kampanjer kring teman som bl a har med köns- och flyktingpolitik att göra.

Delar av den medelklassbas som hittills i allmänhet stått för värderingar förenliga med det konservativa etablissemanget rör sig nu i riktning mot den krets av konspirationsteoretiker, som AfD hittills haft monopol på kontakter med. Nu börjar även företrädare för CDU fiska i de vattnen – antingen genom att börja använda sig av en vokabulär som hittills varit AfD förbehållen eller genom att visa sig på demonstrationer med en klar extremhöger agenda.

Faran av en AfD-sanktionerad ”radikaliserad konservatism”, som den österrikiska statsvetaren Natascha Strobl kallat det, är nu uppenbar över hela Tyskland. Det som hänt i USA, Brasilien, Ungern och Polen visar vad det kan leda till – och varför det är så viktigt att bestämt göra motstånd mot det.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips:

[Vänsterpress om valet i Tyskland – september 2021](#)

Marco D’Eramo: [Ett Tyskland på nedgång](#) (augusti 2022)

Christian Zeller & Federico Fuentes: [Ukrainas motstånd har tvingat Tyskland att ändra sin Rysslandspolitik](#) (februari 2023)